

Under min tid som föreståndare för Brunnsviks folkhögskola brukade vi då och då debattera frågan om denna skolforms uppgift och målsättning. Jag minns mig en ung man, som vid ett sådant tillfälle yttrade ungefär följande. Om en tidsstudieman skulle mäta effekten av en sex månaders vinterkurs, skulle resultatet bli beklämande. Han opponerade sig mot en skolform, som inte tycktes nämnvärt bidra till att eleverna kunde förbättra sin ekonomiska och sociala ställning, kort sagt "bli något". Vad skulle man egentligen med en sådan?

Jag svarade att jag på Brunnsviks grindar skulle sätta upp ett anslag så lydande: "Tillträde förbjudet för tidsstudieman!" Allt har sin tid, såsom den vise Salomo säger, och det gäller även tidsstudiemannen. Han är nyttig och nödvändig i vissa sammanhang men till dem hör inte folkhögskolan. Dess mål kan nämligen inte mätas i kvantiteter och effekter, inte ens i det kvantum kunskaper man eventuellt hinner inhämta. Naturligtvis är det inget fel utan tvärtom en förtjänst, om folkhögskolan också kan bidra att skaffa eleverna bättre yttre levnadsvillkor, men det får inte vara dess huvudsakliga mål. Mellan "bildning" och "utbildning" kan man visserligen aldrig dra någon skarp gräns, men det hindrar inte, att bildningssynpunkten inte får bortskymmas av hänsynen till utbildningen. Jag vidhåller alltså samma måhända föga tidsenliga mening.

Den unge mannen var nämligen otvivelaktigt talesman för en mycket markerad tidstendens. Eller förhåller det sig inte så att bildningen själv i vår uppfostran är i fara att förlora sitt egenvärde och att skolorna mer och mer tenderar att bli utbildningsanstalter eller förberedande sådana? Att hänsynen till "matnyttan" mer och mer blir utslagsgivande när man bedömer en skolas eller skolforms värde? På sina håll tycks man nära nog betrakta det som en självklar sak, att skolans snarast

enda uppgift är att bibringa "kunskaper och färdigheter", varvid man åtminstone i främsta rummet menar sådana, som gör det lättare för eleverna att klättra ett pinnhål högre på samhällsskallan. Det är ingalunda nödvändigt att se detta som ett utslag av individual egoism eller konkurrensmentalitet. Naturligtvis kan det också motiveras av hänsyn till samhällets bestånd och framtid. Vilken skola man bör ha beror ju i hög grad av det samhälle man lever i. Och med eller mot vår vilja lever vi i utbildningssamhället och måste göra det. Ingen vettig människa kan önska, att vår materiella levnadsstandard skulle sjunka eller ens stagnera. Men en av förutsättningarna för att så inte skall bli fallet är ju våra möjligheter att hävda vår ställning på världsmarknaden. Och därmed ökas ständigt behovet av utbildning. Alltså måste vi skaffa större och större möjligheter för ungdomen att kvalificera sig väl för denna. Så långt är allt gott och väl. Men om det är sant, att skolan måste anpassa sig efter samhällets behov, så är därmed inte sagt, att den bara har att blint driva med strömmen. Den kan endast arbeta inom vissa ramar, som utstakas av en tids kultur- och samhällsliv, men dessa ramar är tillräckligt vida för att medge en viss frihet. Mellan samhällsliv och skola skall det råda en växelverkan; de skall ömsesidigt påverka varandra. Om en viss tidstendens drives för långt och för ensidigt, så är det inte skolans skyldighet att bara föga sig efter den.

Jag förbiser sålunda ingalunda det ökade behovet av fack- och yrkesutbildning. Jag opponerar mig endast mot dess nästan diktatoriska dominans i vårt nutida skolväsen. "Vår tid", skrev Hans Larsson för mer än ett halvsekel sedan, "är hemsökt av nyttighetsmasken, som gnager varje friskt blad som vill slå ut." Orden förefaller mig inte ha förlorat sin aktualitet. Det fria folkbildningsarbetets och folkhögskolans före-

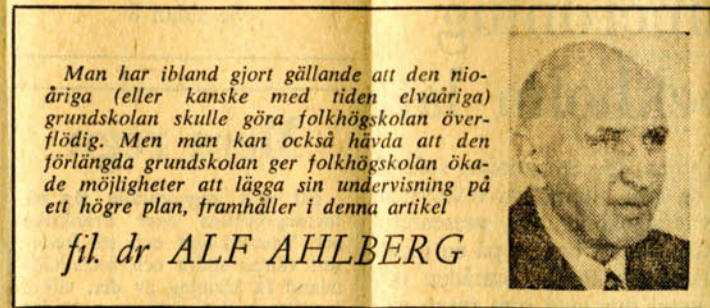
språkare i detta sekels början — Torsten Fogelqvist, Rickard Sandler och andra — brukade gärna citera en paradox av vismannen i Lund: "Uppbyggelse är nyttigare än nyttan". Hans Larsson förklarar i det följande närmare vad han menar med "uppbyggelse". "De flesta tänka vid uppbyggelse på vad som är i kyrkan, och det må du för din del göra. Men då skall du också låta andra kalla för uppbyggelse vad de känna så. Uppbyggelse är allting som gör dig klar i ögonen, som gör din själ

cipliella målsättningen. Den diskuteras för en tid sedan i en ledare i SvD (17/6) med rubriken "Folkhögskolans uppgift". Ledarskribentens resonemang utmynnade i följande ord: "Mycket tyder dock på, att den rimliga vägen snarast blir att acceptera, att folkhögskolan ... koncentrerar sig på sitt eget ursprungliga, fria bildningsideal. Säkert är i varje fall att det är hög tid att frågan tas upp till behandling även utanför folkhögskolekretsarna själva". Jag delar helt och fullt denna uppfattning. Det

Folkhögskolans uppgift

spänstigare och friare, ditt hjärta vidare och varmare och hela din häg gladare." Ingen har väl nöaktigt kunnat definiera begreppet "bildning", men jag tror att ändå med de nyss anförda orden något mycket väsentligt är sagt.

betyder naturligtvis inte att folkhögskolan skulle stå och stampa på samma fläck och alltjämt omhulda sådana nationalromantiska eller grundtvigianska ideer, som kännetecknade den i dess tidigare skede. Det gör den ju heller inte.

Man har ibland gjort gällande att den nio-åriga (eller kanske med tiden elvaåriga) grundskolan skulle göra folkhögskolan överflödigt. Men man kan också hävda att den förlängda grundskolan ger folkhögskolan ökade möjligheter att lägga sin undervisning på ett högre plan, framhåller i denna artikel

fil. dr ALF AHLBERG

Nu har vi en mer än hundraårig skolform i våra nordiska länder, för vilken just "uppbyggelse" i Hans Larssons mening varit självändamål, nämligen folkhögskolan. Hur den under olika tider förverkligat eller icke förverkligat sitt mål är en sak, varom här inte skall ordas — förvisso har det ofta stannat vid tomma och ihåliga fraser, högstämd idealistisk retorik, som lämnat en dålig eftersmak, men "för agnars onddet bränner ingen vetet". Men jag tänker på den prin-

Den skall ha öppet sinne för vad som rör sig i tiden, men den får därmed inte förlora målet ur sikte — fri bildning; inte utbildning, betyg, poängjakt o. s. v. Nu höjs emellertid starka röster för att även folkhögskolan bör bli en utbildningsskola eller en förberedelse för utbildning och att detta måste bli dess huvudsakliga uppgift. I vilken utsträckning de vinner genör i den svenska folkhögskolan undandrar sig mitt bedömande, men jag skulle anse det som en oersättlig för-

lust om den enda bildningsanstalt, där bildningen från början var sitt eget ändamål, därmed skulle förlora sin egenart. En oersättlig förlust, vare sig man ser saken ur individens eller samhällets synpunkt. Folkhögskolans och det fria folkbildningsarbetets framväxt skedde i samband med samhällets demokratisering. Förespråkarna för denna menade att folket i ett land, där det skulle ta sina öden i egen hand, inte bara måste kvalificeras för speciella arbetsuppgifter utan också i möjligaste mån skolas till

fritt, kritiskt och självständigt tänkande, respekt för saklighet och sakkunskap, historiskt sinne, vidgad synkrets, resnlig och öppen debatt. Är detta ett föräldrat krav? De omilda väder, som skakat världen, bör ha lärt oss att sådana höga kulturvärden som frihet, humanitet, tolerans aldrig är något som man en gång för alla har till skänks utan som i varje ny generation måste återerövrats i oavlatlig kamp. Har det nutida demokratiska samhället i massmediernas tid verkligen råd att försumma denna kamp och strävan?

Ur individens synpunkt betyder bildning ett rikare liv, som gör det mera värt att vara människa. De materiella förmåner, som förut var ett fåtals egendom, har nu till följd av en rad samverkande förhållanden kommit massorna till del. Men bör inte detsamma i möjligaste mån också bli fallet med vår kulturs andliga skatter, med "vad mänsklighetens härlige ha sökt"? I en tid, då de flesta människor har ojämförligt mycket större fritid än förr och då därtill medellivslängden höjts med ett par decennier? Har vi råd att låta det stora västerländska kulturarvet ligga som ett dött kapital, ömt vårdat av sakkunniga fackmän men otillgängligt för en större allmänhet?

Några månader efter ockupationens slut publicerades i Norge ett aktstycke, det s. k. "kulturbrevet", en öppen skrivelse till norska regeringen om vägnarna till landets kulturella återuppbyggnad. Jag tror inte det medförde några praktiska konsekvenser och antagligen är det vid det här laget även i Norge för länge sedan glömt. Men i samband med frågan om folkhögskolans och folkbildningens målsättning förefaller det mig alltså värt att noga begrunda. Brevet hade redan under ockupationen utarbetats av en kommitté, och undertecknarna var förvisso inga baksträvare. Till dem hörde några av det dåtida Norges betydande kulturpersonligheter såsom författaren Sigurd Hoel, riksprogramchefen Olav Middtun, dr H. O. Christophersen, professor Sverre Steen, representanter för press, förlagsväsen, rättsväsen.

Brevet formar sig till en självrannsakan. Författarna ger uttryck åt den uppfattningen att den kulturkris vi genomlever har sina rötter redan i förra århundradets flacka kulturoptimism. "Nytteverdiene trådte istedenfor åndsverdiene, og mangelen på sjælelig fordyppning og indre sikkerhet oppløste menneskenes stil." Ur denna synpunkt kritiserar man förkristigstens skola och uppfostran: "Man talte høytidelig om en 'skole for livet'. Men hva mente man med 'livet'? Man tænkte på det praktiske liv, på kampen for tilværelsen og på skolen som middel til å dyktiggjøre de unge i et yrke. Fra grunnskolen og opp til den høyeste universitetsutdannelsen kunne man tydelig merke dette nøkterne, men ensidige nyttesyn på oppdragelsens mål. Få eller ingen tænkte på at skolen også har den oppgave å innvie de unge i en åndelig verdiverden som kan gi dem indre uavhengighet av skjebnens vilkårlighet, motstandskraft i sorg og rikdom i lykke. Det ble en skole uten ånd, uten kjerne og mål og uten levende dannelses." "Sjelden skimtet vi sans for faste verdier, bevisst oppfattning av menneskeverd og et bærende livsideal." Brevet kritiserar med skarpa en

uppfostran, som ensidigt går ut på att uppöva kunskaper och färdigheter men försummar den emotionella sidan av människans väsen. "Midt i en verden av sosial medfølelse og forfinet sosial samvittighet ble hjertene allikevel fattige — av mangel på ånd og varme." Jag tror att det här tar sikte på en mycket väsentlig punkt. Den nutida människosynen närmar sig mer och mer en helhetsuppfattning av människan. Den intellektuella sidan av hennes väsen kan inte renodlas på den emotionellas bekostnad. Bildningen måste ta hänsyn till dem båda. Intellektuell hypertrofi och emotionell atrofi leder slutligen till en utarmning, som även går ut över intellektet självt, ett slags fördomningsprocess, som mycket väl kan förenas med dyndighet, slughet, förmåga att klara test men absolut inte med detta som man i brist på bättre ville beteckna med ordet "visdom".

Som en av folkhögskolans huvuduppgifter ser jag odlingen av känslolivet, smaken, skönhetssinnet, fantasin, icke enbart kunskapsmeddelelse utan upplevelse. Därför bör sådant som den stora dikten, den stora konsten, den stora musiken spela en viktig roll i dess verksamhet.

Matnyttan i all ära, men den får inte lov att tyrannisera oss. Då blir vårt liv armt och öde. Det märks kanske inte så mycket, så länge man själv är ett led i ett gigantiskt maskineri, vars enda uppgift ibland nära nog förefaller vara att gå fortare och fortare, åstadkomma allt större resultat, konsumera alltmer, följaktligen också producera allt mer. Men medellivslängden har, som förut sagts, ju höjts åtskilligt, och det betyder att det finns allt fler, som under allt längre tid inte står mitt uppe i denna process. Då, om inte förr, märker man tomheten och substanslösheten. — "Människan utan jag" var titeln på en för några år sedan i svensk översättning utgiven bok av den tyske psykiatern och kulturfilosofen Joachim Bodamer. Den formar sig — väl

inte utan tendentiösa överdrifter — till en våldsam kritik av "prestationssamhället", där människan värderas uteslutande efter sin prestation, efter sin mätbara och kontrollerbara arbetsprodukt, "sin funktion i prestationshierarkien". I ett sådant samhälle "betyder betyg mer än bildning". Vår ungdom uppfostras, anser författaren, inte till inre rikedom utan till "största möjliga säljbarhet på personmarknaden". — Likartade synpunkter har framhållits av den kände amerikanske psykologen Fromm, av Karen Horney, av Karl Jaspers och många andra.

I en sådan situation bör folkhögskolan efter de linjer jag här antytt ha sin givna uppgift. Man har stundom gjort gällande att den nioåriga (eller kanske med tiden elvaåriga) grundskolan skulle göra den överflödigt. Om man i folkhögskolan företrädesvis ser en förberedelse för arbetslivet är detta kanske riktigt. Men om dess målsättning fortfar att förbli den här antydda, tror jag tvärtom att den är nödvändigare nu än någonsin förr. Jag tror att det är av största vikt att så mycken nutida ungdom som möjligt beredes tillfälle att åtminstone under någon del av den för hela dess återstående liv avgörande ungdomstiden få i lugn och ro och utan hänsyn till yrke ägna sig åt vad man kanske kunde kalla livsorientering. Och jag tror att den förlängda grundskolan ger folkhögskolan ökade möjligheter därtill såtillvida som den befriar den från tvånget att ägna tid och krafter åt rent elementära ting och skapar förutsättningar att lägga dess verksamhet på ett högre plan.

Alf Ahlberg